

Arkkiatri Risto Pelkonen

Tuohelan kylän väki -näyttelyn avajaisjuhla

1.3.2024

HUS Siltasairaalan Syöpäkeskus, Helsinki

Arvoisa toimialajohtaja,

Hyvät naiset ja miehet. Minä damer och herrar. Oma väki ja kutsutut, ohikulkijat ja ihmettelijät.

Tänään on sairaalan pitkän historian toinen HUS-päivä. Korkea hetki. Niin korkea, että koko Tuohelan kylän kaarnainen väki. On lähtenyt reissuun. Ihmettelemään maailman moninaisuutta ja kertomaan omasta elämästään itäsuomalaisessa kylässä.

Ensimmäiseksi minulla on iki-Ilo kiittää tämän näyttelyn suunnitellutta ja toteuttanutta kuutta mestareiden mestaria. Kuusikkoon kuuluvat Liisa Heikkilä-Palo ja Johanna Mattson, Veli Granö ja Paavo Halonen, Ilkka Taipale ja Pekka Mustonen.

Kuusi on kuusi. Lukujen luku. Merkkien suku. Kuusi kertaa kuusi. Suuri luku. Sama suku. Sitä kuusta kuuleminen, jonka juurella asunto. Astukaa sisään. Ovi on auki. Olette kaikki sydämellisesti tervetulleet.

Edessämme on palanen nykykansantaidetta. Professori Granö on antanut sille oivallisen nimen ITE TEHTY ELÄMÄ. ITE konst. Tämä taiteen genre on ikivanha. Suomessa se löydettiin kolmekymmentä vuotta sitten. Silloin Maaseudun Sivistysliitto ryhtyi Liisa Heikkilä-Palon ja Raija Kallioisen johdolla tutkimaan taiteellisen luovuuden asemaa ja merkitystä ihmisten arjessa.

Nyt tiedetään, että ITSE TEHTYÄ ELÄMÄÄ tuikkii kaikkialla Manner-Suomessa. Pian varmasti också på Åland. Kun Enontekiön Peltovuoman kansakoulussa järjestettiin savonlinnalaisen ITE-taiteen mestarin Kaarina Staudinger-Loppukaarten näyttely ”Öiset olevaiset”, yhdeksänvuotias Henna Peltovuoma oli innoissaan ja ihmeissään.

Olevaiset siellä maan alla hiippailee
Yöllä tulevat esiin piiloistansa
Silloin ne alkavat hyppiä ja juosta ympäriinsä
Pääsisinpä mukaan leikkimään
Aamu tulee yllättäen
Olevaiset juoksevat äkkiä koloihinsa.

Olevaiset osuivat minunkin sydämeeni. Etänä. Peltovuoman koulu oli aikanaan minulle rakas kiintopiste nuoruuden Lapin retkillä. Kesäaikana tyhjässä talossa retkikumppanini Jussa soitti urkuharmonilla. Milloin mitäkin. Silloin sitäkin. Kaukana oli kavala maailma.

ITE-taiteessa kuvat ovat aitoja viestejä siitä todellisuudesta, jossa me kaikki elämme. Ne syntyvät taiteen keinoin. Oman ymmärryksensä ja elämismaailmansa kautta. Tähän ei tarvita kouluja eikä

kauppoja. Mikä tahansa kelpaa rakennusaineeksi, kunhan se on luonnonkierrosta otettu tai kierrätykseen joutunut. Tässä taiteessa tärkeintä ovat luovuuden ihmeestä ja käten taidosta kumpuava aito ilo, lapsenomainen kyky ihmetellä ja hämmästellä, kysellä ja kyseenalaistaa. Kun ITE-taiteen äidiksi kutsuttu Liisa avasi aikanaan Helsingin taidehallissa alan laajan näyttelyn, hänen viestinsä osui kohdalleen: ”Myytti suomalaisten huonosta itsetunnosta pitää hylätä.”

Sitten Tuohelaan

Kosmologien mukaan maailmankaikkeus syntyi alkuräjähdyksestä 13 miljardia vuotta sitten. Tuohelan kylä heräsi eloon paljon myöhemmin. Heinäkuisessa ukkosmyrskyssä kesäpaikassamme Savonlinnan Ritosaassa vuoden 2000 ensipäivinä. Heti kun myrsky oli laantunut, naapurit tulivat parantamaan istuttamansa arkkitammen vaurioita. Seuraavana päivänä keräilin kaarnanpalasia tuhoalueilta. Ihan muuten vain. Niistä rupesin sitten veistämään lastenlapsilleni Sarille ja Lauralle leikkikaluja. Näin syntyi minimaalien lysti sadepäivien sisäleikki. Esikoinen, kahdeksanvuotias Sari (lääkäri, joka on täällä tänään), rakensi johtaja Jokiselle vauraan kodin. Kuusivuotias Lupuksi kutsuttu Laura perusti boheemiperhe Hillerille toisenlaisen kämpän. Laura on biologi ja Intia-friikki. Keikkailee parast´aikaan opettajana tutussa intialaisessa koulussa ja asuu puuhun rakennetussa kojussa.

Kun minimaalit varttuivat, kaarnakokoelma siirrettiin vinttiin. Kaarnan veistämisestä tuli isoisälle joutilaisuuden kesäilo. Näin syntyi kuvitteelliseen itäumalaiseen Koivakan kuntaan Tuohelan kirkonkylä. Ja kylään kaarnainen väki. Tässä tarinassa mikään ei ole totta, mutta kaikki voisi olla. Nuoren tuohelaisen runoilijan salanimeä käyttävän Heikki Haikun sanoin:

Totta on se, jonka voi osoittaa vääräksi.
Valetta se, joka ei ole totta.
Usko ei ole tietoa. Tieto voi olla uskoa.
Usko on jokaiselle totta. Sitä ei tarvitse toiselle todistaa.

Totta tai ei. Tässä tarinassa on nostalgisia sävyjä omasta elämästäni. Siellä on karjalaista iloista vilkkautta, savolaista pilkettä silmäkulmassa ja lappilaista sinnikkyyttä. Paljon on kesäisiä palasia lapsuudesta suuressa serkusparvessa sukutilalla Laatokan rannalla. Moni katselija on tunnistanut omia aikalasiaan.

Sitten koitti uusi aika Tuohelassa. Kylän raitti peittyi kestopäällysteen alle. Autot tulivat ja marketit. Kirkon mäki autioitui. Nuoret haaveilivat uudesta elämästä maailmalla. Vanhat ihmiset muistelivat virttä, jota lapsena laulettiin. ”Se antoi rintahan rauhaa, se uskoa unehen loi.” Eikä tässä kaikki. Kun suuret maakuntalehdet nujersivat paikallislehden Tuohiset, Leila ja Toni Vianello muuttivat Tonin kotiseudulle Modenaan ja jättivät jäähyväiset lehden viimeiseen numeroon:

”Varjelkaa luonnon kauneutta ja sen monimuotoisuutta. Säilyttäkää perinteinen asuinympäristö. Jättäkää tilaa hyvälle mielelle ja vanhuksille viettää elämänsä ehtoon. Aikuisten tehdä työtä ja lasten leikkiä. Pitäkää yhtä. Ihminen on ihminen toisen ihmisen kautta. Jääkää hyvästi. Dominus vobiscum.”

Tuohelan kylän tarinasta on painettu kaksi kirjaa. Ensimmäinen, *Tuohelan kylän väki*, ilmestyi 2011. Nyt siihen on liitetty uusi luku, Neulaset ja Äimäset. Siinä Aliisa ja Aleksi seikkailevat niin kuin Hannu ja Kerttu Grimmin sadussa. Ja löytävät Tuohelan kylän. Tämä teos on Duodecimin kustantama ja on täällä nähtävissä ja luettavissa. Toinen kirja *Kohtalon voimaa – Elämää Tuohelassa* ilmestyi 2018.

Tuohelan kylän väen julkinen elämä alkoi ideasta Suomen Kulttuurirahaston kulttuurin puolustamiskursseilla. Siellä kurssitoverini Liisa sai vihin kaarnaväestä. Ja vei tuohelaiset Moskovassa järjestettyyn ITE-taiteen näyttelyyn. Klaus Härön lyhyt pätkä televisiossa oli sekin ensiesityksiä.

Nyt kaarnaväki on reissannut Suomen maata. Pitkin ja poikin. Näyttelystä toiseen. Mieleissäni ovat Kaarisillan *Tuohelan kylän väki* -näyttely ja kirjan julkistaminen Sanomatalossa 2011, *Taivas kattona* Valamon luostarissa, *Kaikilla mausteilla* Juuan kivikeskuksessa ja *ITE Saimaalla* Punkaharjun Lustossa. Katselijat ovat tulleet ja menneet. Ihmetelleet ja ihastelleet. Kaarnaväki on kulkenut hyvillä mielin näyttelystä toiseen ja aina palannut lähtöruutuun.

Hyvä saattoväki

Lopettakaamme tämä tarina komeasti Neuhardenbergin ikivanhaan kuninkaalliseen linnaan Brandenburgissa. Keväällä 2007 siellä järjestettiin ITE-taiteen näyttely *Kunst ist etwas anderes*. Linnan suurella pihalla ja kauniissa salissa.

Näyttelyyn kutsuttiin sveitsiläinen valokuvataiteilija Mario Del Curto ja viisi suomalaista ITE-tapausta. Jättisuuria savannieläimiä rakentava Alpo Koivumäki ja sementtipatsaita muotoileva Olavi Laiho. Laihon tunnetuin teos on viulua soittava Linda Lampenius. Alasti sementtihevosen selässä. Joukon jatkeena esiintyivät videotäiteilijä Erkki Pirtola ja Tuohelan kaarnaväki. Savannieläimiä kiitettiin, Laihon Lindaa ihmeteltiin ja kaarnaväki ohitettiin huomaavaisesti. Iltajuhlissa kaikki saivat puheenvuoron. Kaarnan veistäjä piti juhlapuheen. Auf deutsch.

Maaseudun Sivistysliiton Raija Kallioinen oli loistava matkan johtaja. Hänen apunaan toimi nykyinen kansanedustaja Hanna Kosonen. Suuret teokset kuljetettiin edestakaisin suurilla rekoilla. Kaarnaväki pienessä juurikorissa käsitavarana. Perille päästiin. Hyvissä voimissa.

Hyvä juhlaväki, bästa festpublik

Kaikissa meissä asuu luovuutta jollakin saralla. Luovuus on irtiottoa puuduttavasta arjesta. Rajojen rikkomista ja rohkeutta olla oma itsensä, esteettistä tajua ja kykyä käsitellä uusia asioita. Tätä on terveyttä tuikkiva luova joutilaisuus. Dolce far niente.

Suuri Kiitos Tusen Tack

HUS-näyttely ja kirja

Tämä kirja on syntynyt yhdessä tekemisen ilossa. Kun työ on nyt valmis, tärkein sana on kiitos. Tuohelan kylän väki on ikikiitollinen siitä, että se on saanut olla mukana tässä kirjahankkeessa kertomassa kylän hyvästä elämästä. Eikä tässä kaikki. HUSin taidetoimikunnan puheenjohtaja Ilkka Taipale on kutsunut koko joukon museoon pysyvästi ja juuri nyt kertomaan elämästään Siltasairaalan ja Syöpäkeskuksen uusissa tiloissa.

Minä puolestani tahdon kiittää sitä suurta innostunutta, innostavaa ja hyväntuulista joukkoa, joka on aivan oikeasti saanut tämän uusitun kirjan valmiiksi.

Mielessäni ovat Maahengen mainio kolmikko Liisa Heikkilä-Palo, Raija Kallioinen ja Marko Mäkinen sekä hankkeen virittäjä toimittajataituri Maarit Tyrkkö (ent. Huovinen). Suurkiitos kululuu valokuvataiteen mestareiden mestarille ITE-taiteen auguurille Veli Granölle ja Kustannus Oy Duodecimin toimitusjohtaja Pekka Mustoselle kirjan julkaisemisesta. Vielä haluan kiittää HUS:n Syöpäkeskuksen johtajaa Johanna Mattsonia innostuksesta ja luovista ideoista tuohelaisten näyttelyn toteuttamisessa.

Ilman teitä ei olisi kirjaa eikä näyttelyä. Sitä surisi kylän koko väki. Moni lukija ja ohikulkija.

Kauniaisissa Runebergin päivänä 5.2.2024

Risto Pelkonen